

Redaktion:

- Danmark: Lis Frost (Ansv.), Institut for Privatrecht, Aarhus Universitet, 8000 Århus C, 06-13 01 11 lokal 445.
Hanne Petersen, Retsvidenskabeligt Institut B, Københavns Universitet, Studiestræde 6, 1455 København K, 01-91 21 66 lokal 261.
- Finland: Niklas Bruun, Högbergsgatan 19 A, 6, 00130 Helsingfors 13.
Nina Roos, Skarpskyttegatan 10 A, 35, 00150 Helsingfors 15, 90-63 25 79.
- Norge: Kristian Andenæs, Institutt for Rettsosologi, St. Olavsgt. 29, N-0166, Oslo 1, 2-11 10 52.
- Sverige: Anna Hollander, Rättsvetenskapliga Inst., Umeå Universitet, S 901 87 Umeå, 090-16 59 38.
Ulf Stridbeck, Rättsvetenskapliga Inst., Viktoriagatan 13, 411 25 Göteborg, 031-63 12 86.

Redaktionskomiteer:

- Danmark: Lis Frost, Kirsten Ketscher, Morten Kjærum, Astrid Lohmann Knudsen, Anne-Dorte Bruun Nielsen, Claus Norup, Susanne Hjærnø Pedersen, Hanne Petersen, Lone Ulrich Rasmussen, Steen Rønsholt, Sten Schaumburg-Müller, Jens Vedsted-Hansen, Henrik Zahle.
- Finland: Niklas Bruun, Lars D. Eriksson, Kevät Nousiainen, Juha Pöyhönen, Nina Roos, Håkan Stoor.
- Norge: Kristian Andenæs, Svein Eng, Hans Petter Graver, Marit Halvorsen, Jon T. Johnsen, Ingvild Mestad, Leif Oscar Olsen, Kirsten Sandberg.
- Sverige: Anita Dahlberg, Birgitte Englander, Mats Glavå, Anna Hollander, Håkan Hydén, Svante Johansson, Anders Kjellström, Gudrun Nordborg, Ulf Stridbeck, Mirjami Sunila, Gustav Svensson, Dennis Tölborg, Karsten Åström.

Tidsskriftets grundlag:

RETFÆRD er et nordisk juridisk tidsskrift, der arbejder på et kritisk socialistisk grundlag.

RETFÆRD analyserer den samfundsmæssige udviklings betydning for retten og retssikkerheden. RETFÆRD afdækker rettens undertrykkende indhold og påviser mulighederne for at fastholde gunstige retlige positioner. Samtidig arbejdes med udvikling af nye tanker, teorier og utopier om retten i fremtidens samfund. Også konkrete problemstillinger og enkeltsager med principielle perspektiver behandles – med henblik på at give erfaringer og støtte til praktisk handlen.

RETFÆRD er åben for en bred debat uafhængig af partier og teoriretninger. Vi henvender os således til alle, der betragter kritik af retten og retssystemet som en vigtig del af kampen for et styrket demokrati og for undertrykte gruppers rettigheder.

Henvendelse til forfatterne kan ske gennem redaktionen. Henvendelse om abonnement, adressekift m.v. skal ske til Akademisk Forlag, Store Kannikestræde 6-8, Postboks 54, 1002 København K, Danmark. Tlf: 01-11 98 26.

Årsabonnement for 10. årgang:	Alm. abonnement	DKK 240,00
	Institutionsabonnement	DKK 340,00
	Studentersabonnement	DKK 160,00
	Løssalg pr. stk.	DKK 90,00

Copyright © 1987, forfatterne og Akademisk Forlag

Omslag: Bente Sivertsen

Tidsskriftet er sat med Oracle hos ajnoSats

og trykt i offset hos B. Stougaard Jensen, København

Printed in Denmark 1987

ISSN 0105-1121. ISBN 87-500-2677-1

Udgivet med støtte fra Nordisk Samarbejdsnævn for Samfundsforskning.

Introduktion

Dette nummer af RETFÆRD behandler i en række større artikler følgende hovedemner: det fysiske miljø og de retlige muligheder for at sikre dets beskyttelse og dermed alles overlevelsesmuligheder, sikringen af borgerne mod overgreb fra statens, herunder sikkerhedspoliets, side, og endelig udviklingen af nye perspektiver på retten igennem etablering af kvinderet som juridisk disciplin.

Hertil kommer en opfølgning af en række tidligere debatter.

Ulykken på Tjernobyl atomkraftværket i april 1986 gjorde på en meget konkret og brutal måde hele verden opmærksom på, at den såkaldte fredelige udnyttelse af atomkraften i praksis kan have lige så katastrofale konsekvenser som anvendelsen af atomvåben.

RETFÆRD har tidligere behandlet de retlige aspekter ved anvendelsen af atomvåben (nr. 25). Steen Rønsholdt's og Frederik Harhoff's artikel i dette nummer stiller spørgsmålet om, hvorvidt Barsebäck's placering kan anfægtes på retligt grundlag. Hermed håber vi at kunne starte en debat om de retlige aspekter ved den såkaldt fredelige udnyttelse af atomkraften.

Artiklen beskriver konsekvenserne af et totalt havari på Barsebäck-værket som en national katastrofe for det danske samfund. Udgangspunktet for artiklen er, at det ikke alene kan være et spørgsmål om svensk national suverænitæt at udsætte nabostaten for en risiko, som hvis den realiseres kan få virkninger, der kun har deres sidestykke i krig. Forfatterne mener, at der må være retlige grænser for, hvilken risiko en stat kan udsætte andre suveræne stater for, i hvert tilfælde når denne risiko alene har sit grundlag i marginale økonomiske hensyn. Der eksisterer ikke direkte nogen folkeretlig regel, der forbyder en stat at anlægge et atomkraftværk tæt ved et andet lands hovedstad. Men forfatterne spørger, om ikke tilstedeværelsen af et folkeretligt fastlagt objektivt ansvar for nukleare skader forudsætter en primær norm, der forbyder anlæg af installationer, fra hvilke skadevirkningerne i ulykkestilfælde er uoverskuelige og politisk destabiliserende.

Også *Carsten Henrichsens* artikel »Miljøbeskyttelse. Offentlig regulering eller privat selvregulering« tager udgangspunkt i den aktuelle og stadig mere presserende forureningsproblematik, hvor den ene miljøkatastrofe afløser den anden. Forfatteren mener, at en realistisk miljøpolitik må stille krav til produktionsmåden og til de forhold i vid forstand, hvorunder den samfundsmæssige produktion finder sted. Den praksis, der i Danmark har udviklet sig inden for den offentlige miljøbeskyttelse, og de seneste ændringer af lovgrundlaget, der er gennemført for at effektivisere den administrative praksis, behandles. Gennemgangen danner baggrund for en vurdering af, om de teknisk-administrative forudsætninger for at realisere de politisk skærpede målsætninger er til stede. Carsten Henrichsen overvejer også mulighederne for en mere radikal omlægning af forureningsbekæmpelsen baseret på privat selvregulering som alternativ til traditionel offentlig regulering. Hans ret detaljerede forslag bygger på, at der fastlægges en række bindende miljøkvalitetsnormer for et lokalområde samt etableres en række private andelsselskaber, der producerer forureningsbekæmpelse og som er ansvarlige for normernes opretholdelse. Forslaget kan ses som et forsøg på at bygge på nogle af de forestillinger om samfundsudvikling og retsformer, der er indeholdt i teorierne om den reflektive ret.

Europa-domstolen har afsagt 2 principielle domme, som *Dennis Töllborg* skriver om. De drejer sig om, hvorvidt den såkaldte Berufsverbot-praksis i Tyskland er i strid med den europæiske menneskerettighedskonvention. Essensen i denne praksis er, at det er gjort til et særligt vilkår for at opnå og bevare ansættelse i den offentlige sektor, at den ansatte udviser troskab mod forfatningen. Begge de sagsøgende – en venstreorienteret kvindelig lærer og et aktivt medlem af det tyske nazistiske parti – var blevet afskediget fra deres stillinger på grund af manglende forfatningstroskab. Begge tabte sagerne ved Europa-domstolen.

Dennis Töllborg karakteriserer dommene som feje domme i en sag afgjort af feje dommere. Kun én ud af 16 dommere, dommer Spielmann fra Luxemburg, dissenterede. Han afviste ikke, at det tyske Berufsverbot uden videre måtte være i strid med konventionen. Hans opfattelse var, at det kunne accepteres som en i det enkelte tilfælde rimelig afvejning mellem det i og for sig nødvendige behov for beskyttelse af den demokratiske statsform og det lige så centrale behov for den enkelte borgers beskyttelse mod statsmagten. Denne balance forelå efter hans opfattelse ikke i de to sager, der var til afgørelse. Efter forfatterens opfattelse er det åbenlyst, at der ikke er tale om noget rimeligt behov for en beskyttelse af statens sikkerhed, men snarere om en kamp om hegemoniet, hvor et vigtigt middel ikke så meget er bogstaveligt at udelukke dissidenter fra følsomme stillinger, men snarere at få andre borgere til at uddefinere disse dissidenter.

Den engelske forfatter *Iain Cameron's* artikel »Den gode sikkerhetspolitien« omhandler den meget grundige og alsidige kommissionsbetænkning om det canadiske sikkerhedspolitiet, som blev udarbejdet på baggrund af, at der blev rejst en række anklager for magtmisbrug mod sikkerhedspolitiet. Betænkningen gennemgår en række af disse anklager og konkluderer bl.a., at sikkerhedspolitiets ansatte ikke havde indset forskellen mellem beføjet politisk modstand, der er nødvendig i et demokratisk samfund, og en sådan politisk kamp og sådanne aktioner, der kunne udgøre en trussel mod Canadas sikkerhed.

Grundproblemet er spørgsmålet om, hvorledes man skal kunne sikre demokratiet imod dets ydre og indre fjender uden derved at benytte sig af antidemokratiske metoder og overgreb mod den enkelte borger. De tre vigtigste grundelementer i en demokratisk statsform er ifølge kommissionen en parlamentarisk styreform, opretholdelse af retsstaten og politisk meningsfrihed. Kommissionen gennemgik konsekvenserne af en sikring af disse grundelementer for en national sikkerhedstjeneste og fremsatte et meget grundigt og detaljeret forslag til en forandring af sikkerhedspolitiet og dets virksomhed. Dette forslag blev senere lovfæstet.

Retsfilosoffen Karl Olivecrona er alment anerkendt og var bl.a. tidligere dekan ved det juridiske fakultet i Lund. Tesen i artiklen af *Anders Kjellström* er, at Olivecronas lærebog, som nu anvendes ved det juridiske studium i Sverige, bærer præg af hans tanker fra 1940'erne, der støttede ønsket om tysk hegemoni i Europa. Et hegemoni, som de skandinaviske småstater skulle støtte op om for at sikre sig tryghed og beskyttelse. Kjellström stiller spørgsmålet om, hvilken betydning synspunkterne i denne lærebog får for morgendagens svenske jurister.

Som det er RETFÆRD's trofaste læsere bekendt, blev *Tove Stang Dahl* i november 1986 udnævnt til juridisk æresdoktor ved Københavns Universitet, først og fremmest på grund af sin nyskabende indsats inden for kvinderetten. I den anledning afholdt Tove Stang Dahl en meget velbesøgt offentlig forelæsning i København med titlen »Fra kvinners rett til kvinnerett«. Forelæsningsen er bearbejdet til en artikel til dette nummer.

Artiklen tager sit udgangspunkt i det tilsyneladende ejendommelige forhold, at *faget kvinderet* er opstået og udviklet som en juridisk disciplin, samtidig med at *kvinders ret* synes sikret ved, at kønsdiskrimineringen i lovgivningen er afsvækket eller ophævet helt. Udrensningen af diskriminerende udtryk, der eksemplificeres på en række konkrete områder, er imidlertid ikke ensbetydende med en neutralisering af indholdet af lovgivningen. Den norm eller normalsituation, som de retlige overvejelser hviler på, er nemlig på de fleste områder dannet ved en overlevering af mænds traditionelle livsværdier og interesser. Ligestillingstankegangen overser, at kvinder og mænd fortsat lever meget forskellige liv. Tove Stang Dahl beskriver i denne artikel kvinderettens

opgave som den at identificere og analysere de strukturelle skævheder mellem kvinders og mænds rettigheder, beskyttelser og pligter, som opstår, når en overvejende kønsneutral formuleret, men i indhold mands-modelleret lovgivning møder en overvejende kønsspecifik virkelighed. Kvinderetten ønsker at synliggøre disse forhold for dermed at bidrage til en retlig værdsættelse af kvinders personer, liv og arbejde. Formålet er imidlertid ikke at genindføre kønsspecifikke regler, men gennem ligebehandlingsregler at sikre forskellige fællesgoder som børn, tryghed og øget deltagelse på forskellige områder. Dette skal ske på baggrund af en udvidelse af de retlige hensyn, der ligger bag reglerne i både normativ og empirisk retning, og gennem en empirisk forankring af de reelle hensyn. Som jurister, som repræsenterer en normativ videnskab, kan vi ikke påberåbe os neutralitet. Vi må i større udstrækning identificere de værdier og moralske valg, som ligger indbygget i retten og retsvidenskaben.

Kirsten Ketscher svarer på Karin Widerbergs kritik i nr. 36 af hendes tidligere artikel om offentlig barneomsorg.

Jon T. Johnsen følger den tidligere debat om både juristprofessionen og retshjælpsordninger op med sin artikel om juristerne og de fattige i Belgien.

Torkil Johnsen beskriver i en lille beretning u-landenes vanskeligheder med at udnytte de tekniske fremskridt. Vanskelighederne er eksemplificerede ved problemerne med at få udbytte af patenter, idet disse bl.a. er beskyttet i den såkaldte Pariser-konvention, der altovervejende begunstiger industrilandene. Den juridiske understøttelse af industrilandenes udbygning af den såkaldte tredje verden er et emne, som kun har været behandlet perifert i RETFÆRD tidligere. Vi håber, at andre forfattere vil føle sig inspireret til at komme med flere bidrag om dette vigtige forhold.

Hans Hjalms og *Elsa Sjöholm* har yderligere to korte indlæg i den debat om de svenske lægdommeren, der startede i nr. 35. Det grundlæggende spørgsmål var, om jurydomstole eller lægdommere er udtryk for en folkedomstol, eller om der blot er tale om en institution, der opretholdes af økonomiske årsager, fordi den er billig.

Kristian Andenæs anmelder Hefte for Kritisk Juss nr. 3/4 1986, der handler om »Kampen for tilværelsen«.

Harald Stabell kommenterer i sin artikel »Aids og retten til arbeid« dommen i den såkaldte Henki Hauge Karlsen-sag.

Beth Grothe Nielsen anmelder Flemming Balvigs og Britta Kyvsgaards bog om kriminalitet og ungdom. Den fremhæver bl.a. det paradoksale i, at netop ungdomskriminalitet gøres til samfundets alvorligste kriminalitetsproblem, når voksenkriminaliteten er langt dyrere for samfundet f.eks. i forbindelse med arbejdsmiljøskader.

Kan Barsebäckværkets placering anfægtes på retligt grundlag?

Af Steen Rønsholdt og Frederik Harhoff

Den brede folkelige interesse for miljøspørgsmålet kan vel dateres til omkring midten af 60'erne. I sin oprindelse var interessen i det væsentlige begrænset til den politiske venstrefløj som en del af dennes grundlag for kritikken af det kapitalistiske system eller produktionsmåden om man vil. Karakteristisk for den efterfølgende udvikling har været, at miljø sagen fra at blive formidlet på et udtalt teoretisk grundlag fra de få til de mange er blevet et egentligt folkeligt anliggende. Sagens alvor nu en del af det overvejende flertals bevidsthed, omend spørgsmålet om problemets løsning og især dets konsekvenser for den politisk-økonomiske struktur stadig markerer afgørende politiske skillelinjer. Denne udvikling har baggrund i, at miljøproblemerne accelererer i stedse stigende tempo, og materialiserer sig som en egentlig kollektiv trussel med mærkbare konsekvenser for den enkelte. Man nøjes nu ikke længere med at diskutere forureningens mulige (langtids)virkning på planter og dyr. Nu dør havene og skovene, drikkevandet og luften forgiftes i et omfang som er synligt for de mange og direkte mærkbart for stadigt flere. Symptomatisk for dette udviklingstrin er det åbne skænderi mellem erhvervene industri, landbrug og fiskeri om hvis adfærd (produktionsform) der er mest ødelæggende for de fælles livs- og produktionsbetingelser.

Den såkaldt fredelige udnyttelse af atomkraften er en del af det samlede miljøkompleks. Anledningen til at tage denne energiform op til særlig behandling er for det første, at atomenergi – udover at frembyde langtidsrisici på linje med mange andre miljøforstyrrende faktorer – også rummer en egentlig ulykkesrisiko, som fuldt realiseret kan afstedkomme sådanne rystelser af det samfund ulykken rammer, at muligheden for gradvis korrektion på grundlag af indgående erfaringer ikke er værd at regne med. Og for det andet at København i sin umiddelbare nærhed – 20 km – har fået anbragt A-kraftværket Barsebäck, hvis placering i en international sammenligning synes noget nær optimalt uheldig (jfr. rapport fra den dansk-svenske komité 1983-84 om Barsebäckværket, s. 18, 85 og 289).